

## Türkçede Sözcük Yapımı

**Yazar**

Sertan Alibekiroğlu

ISBN: 978-605-2233-55-9

**1. Baskı**

Ađustos, 2019 / Ankara

100 Adet



**Grafiker®**

Yayınları

Yayın No: 320

Web: [grafikeryayin.com](http://grafikeryayin.com)

**Kapak, Sayfa Tasarımı,**

**Baskı ve Cilt**



**Grafiker®**

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık  
Sanayi ve Ticaret Ltd. Őti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Ođuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : [grafiker@grafiker.com.tr](mailto:grafiker@grafiker.com.tr)

Web : [grafiker.com.tr](http://grafiker.com.tr)

# İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	7
ÖN SÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9

## BİRİNCİ BÖLÜM

### DİL, SÖZCÜK VE SÖZCÜK YAPMA YOLLARI

1. Dil nedir?.....	21
1.1. Türkçenin Dünya Dilleri arasındaki yeri.....	23
a. Köken bakımından diller:.....	23
1. Hint-Avrupa Dilleri:.....	23
2. Çin-Tibet Dilleri:.....	24
3. Bantu Dilleri.....	24
4. Hami-Sami Dilleri.....	24
5. Ural-Altay Dilleri:.....	24
b. Yapı bakımından diller:.....	26
2. Sözcük.....	27
2.1. Sözcük Türleri.....	29
a. Anlamlı sözcükler.....	32
1. İsim ve isim soylu sözcükler:.....	32
2. Fiiller.....	34
b. Görevli Sözcükler.....	34
3. Sözcük Yapma Yolları.....	36
a- Sözcük dağarcığını geliştirme yolları.....	47
1. Kısaltma (başharfleme):.....	47
2. Kalıplaşma:.....	48
3. Tür değiştirme:.....	49
4. Yerlileştirme, genelleşme.....	49
5. Ödünçleme, derleme ve tarama.....	51
6. Ses taklidi / yansıma sözler.....	51

7. Ters (geri) türetme / geri oluşum: .....	52
8. Uydurma: .....	55
9. İşlevsel değişim: .....	58
10. İkileme /tekrar yöntemi: .....	58
11. Yardımcı sözler yöntemi: .....	59
12. Yer düzeni yöntemi: .....	60
13. Vurgu / titremleme yöntemi: .....	60
b. Türkçede sözcük yapımında görülen yöntemler .....	61
1. Ekleme: .....	61
2. Birleşik sözcük: .....	62
3. Ses değiştirme / fonolojik başkalaşım: .....	62
4. Karma .....	62
5. Kırpma .....	62
c. Sözcük Yapımı ile Terim Yapımı İlişkileri .....	64

## İKİNCİ BÖLÜM

### TÜRKÇEDE SÖZCÜK YAPIMI

4	1. Eklerle Sözcük Yapma .....	69
	a. Kök .....	69
	1. İsim Kökleri .....	69
	2. Fiil Kökleri .....	69
	3. Türkçede ortak kök var mı? .....	74
	4. Köklerin kaybolması .....	75
	b. Gövde .....	76
	c. Ek: .....	77
	1. Eklerin köklere kattığı anlam .....	78
	2. Eklerde çok şekillilik .....	78
	3. Eklerin kökeni .....	79
	4. Yeni ekler: .....	80
	5. Ek kaynaşması .....	81
	6. Ek gibi kullanılan biçim birimler .....	83
	7. Ek kalıplaşmaları: .....	84
	8. Eklerin değişimleri .....	86
	9. Yabancı kökenli ekler .....	87
	10. Yapım ekleri: .....	88

11. Çekim ekleri.....	89
12. Eklerin özellikleri.....	93
d. Yardımcı sesler.....	95
1. Yardımcı ünlüler.....	96
2. Yardımcı ünsüzler:.....	97
e. Yapım eki türleri.....	98
1. isimden isim yapan ekler.....	98
2. isimden fiil yapan ekler.....	102
3. Fiilden fiil yapan ekler.....	103
4. Fiilden isim yapan ekler.....	104
2. Birleşik sözcükler.....	109
2.1. Birleşik Sözcüklerin Oluşumları.....	110
2.2. İsim tamlaması şeklindeki birleşik sözcükler.....	113
2.2.1. Belirtisiz isim tamlaması şeklinde olanlar.....	113
2.2.2. Takısız isim tamlaması şeklinde olanlar.....	114
2.3. Sıfat tamlaması şeklinde olanlar.....	115
2.4. Üç sözcükten oluşan birleşik sözcükler.....	116
2.5. Çekimli fiillerin kalıplaşması ile oluşanlar.....	116
2.6. Birleşik Fiiller.....	116
2.6.1. İsim + yardımcı fiil ile kurulanlar:.....	116
2.6.2. isim + yarı yardımcı fiil ile kurulanlar:.....	117
2.6.3. fiil + zarf-fiil ekleri (-A, -I, -p) + asıl fiil şeklinde kurulanlar.....	118
2.7. İkileme yolu ile kurulanlar.....	119
2.7.1. Aynı sözcüğün tekrarı ile.....	121
2.7.2. Eş anlamlı sözcüklerle.....	122
2.7.3. Yakın anlamlı sözcüklerle.....	122
2.7.4. Karşıt anlamlı sözcüklerle.....	122
2.7.5. Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerle.....	122
2.7.6. İki de anlamsız sözcüklerle.....	123
2.7.7. Aynı sözcüğün başına m ünsüzü getirilerek oluşturulanlar.....	123
2.7.8. İkilemelerin öne çıkan özellikleri.....	123
2.7.8.1. Yazım özellikleri:.....	123
2.7.8.2. Yapı özellikleri:.....	124

2.8. İsnat öbeği şeklindeki birleşik sözcükler:.....	125
2.9. Yabancı dillerin etkisi ile kurulmuş birleşik sözcükler:.....	125
3. Sözcük türetmede ses değıştirme yöntemi.....	126
4. Karma.....	135
5. Kırpma.....	136
<b>KAYNAKLAR</b> .....	139

*Ana dilinin ilk öğretmeni  
Anneme  
Sevgi, minnet, özlemle...*



*"Bir ulusun gerçek gürdü, onun dilidir.  
Dil, ulusal dileği belirten güçlü bir varlıktır.  
Ulusal dil yok olunca ulusal duygu da çok geçmeden yitirilebilir."  
(Wilhelm Humboldt)*





## KISALTMALAR

- akt : aktaran  
bkz : bakınız  
çev. : çeviren  
GTS : Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük  
haz. : hazırlayan  
TS : Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük  
vb. : ve benzeri  
vd. : ve diğerleri  
vs. : vesaire  
YK : Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu



## ÖN SÖZ

Konuşurlarının Eski Dünya üzerinde belirleyici güçlerden olması Türkçe ile ilgili çalışmaların çok eski tarihlerde başlamasına neden olmuştur. Türkçe, özellikle son iki yüzyılda oldukça geniş bir kitle tarafından etraflıca araştırılan dillerin başında gelmektedir. Bu çalışmalar her geçen gün artarak devam etmektedir.

Türkçe ile ilgili çalışmalarda pek çok konuda ve çeşitli kollardan artarak devam etmekle birlikte bazı konuların diğer konulara göre daha az ele alındığı görülmektedir. Örneğin anlam bilgisi, söz dizimi, şekil bilgisi, köken bilgisi ve ses bilgisine göre daha az ele alınmıştır. Yine şekil bilgisi içerisinde sözcük yapma yolları, Türkçenin ekleri ve birleşik sözcüklere göre daha az ele alınmıştır.

Bu çalışma, bilimdeki ilerlemelerle birlikte hızla gelişen ve değişen anlama ve anlamlandırma ihtiyacının, daha kısa şekli ile bilgi yükünü taşıma işlevi olan sözcüklerin Türkçede nasıl yapıldıklarını ortaya koymaya çalışmayı ve konunun tartışılmasını sıcak tutmayı hedeflemektedir. Sözcüklerin bilgi yükünü taşıdıkları dikkate alındığında her dilde sözcük yapmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Çünkü yeni bilgilerin yüklenilmesi için ihtiyaç duyulan sözcüklerin yapım şekilleri dili, kullanım ve anlam başta olmak üzere şekil ve ses bakımından etkilemektedir.

Çalışmanın hedeflerine ulaşması dilekleri ile birlikte, yapılacak her çalışmanın, tarafımıza yapılacak eleştirilerin bize ufuk açacağını belirtir; bu çalışma vesilesiyle Türklük Biliminin Ak Sakallarına şükran ve saygılarımı, genç yolcularına başarı dileklerimi ve Türklük Bilimi meraklılarına teşekkürlerimi sunarım.

**Sertan Alibekiroğlu**